

## **INNOVATSION YONDASHUV ASOSIDA NAZARIY-AMALIY MASHG'ULOTLAR UCHUN DIDAKTIK ISHLANMALAR TAYYORLASH**

---

***Hamraqulov Yorqin Murtazaqulovich***

*Guliston davlat universiteti mustaqil tadqiqotchisi*

O'zbekiston Respublikasida ilmiy va innovatsion faoliyatni rivojlantirishning asosiy maqsadi - mamlakatimizda ilmiy salohiyatni oshirish, oliy ta'lim muassasalari professor-o'qituvchilarining ilmiy tadqiqot faoliyati samaradorligini oshirish, jahon ta'lim resurslari, zamonaviy ilmiy adabiyotlarning elektron kataloglari va ma'lumotlar bazalariga kirish imkoniyatlarini yaratish shuningdek, rivojlangan mamlakatlarning ilg'or tajribasini chuqur va tanqidiy o'rgangan holda mamlakatimiz iqtisodiyotini ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishning yangi bosqichiga olib chiqishdan iborat. Bu borada hukumatimiz tomonidan ko'plab, farmon va qarorlar qabul qilindi. Jumladan: O'zbekiston Respublikasining 2019 yil 29 oktyabr "Ilm-fan va ilmiy faoliyat to'g'risida"gi O'RQ-576-son, O'zbekiston Respublikasining 2020 yil 24 iyulda «Innovatsion faoliyat to'g'risida» gi O'RQ-630-sonli Qonunlari hamda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 8 oktyabr "O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PF-5847-son, 2020 yil 29 oktyabr "Ilm-fanni 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida" gi PF-6097-sonli farmonlaridir.

Ushbu qabul qilingan Qaror va Farmonlarning barchani mohiyatida yurtimizning kelajagini yanada yuksaltirish uchun, mamlakatimizni rivojlangan mamlakatlar qatoriga qo'shish uchun asosiy kuch ilm-fanda ekanligini yana bir isbotidir. Shunday ekan ilmiy faoliyat bilan nafaqat o'qituvchilar, olimlar, professorlar balki, talabalar ham o'z faoliyatining ajralmas qismi sifatida tashkil eta olsa, o'ylaymizki ushbu qonuniy xujjatlardan ko'zlangan maqsadga tezroq erishamiz. Universitet talabalarining ilmiy-tadqiqot ishlari ikki yo'nalishda olib borilishi, ulardan biri o'quv jarayonining ma'lum qismi sifatida o'quv rejalari, kalendar rejalar va dasturlarga kiritilib, barcha talabalar uchun majburiy hisoblangan o'quv-tadqiqot ishlari hamda talabalarning ilmiy-tadqiqot ishlarining keying yo'nalishi o'quv rejalaridan tashqari, mashg'ulotlardan bo'sh vaqtda iqtidorli talabalar yo'li bilan to'garaklarda, kafedra qoshidagi ilmiy laboratoriyalarda, kafedra shahobchalaridagi ilmiy-tadqiqot ishlarini, ularning vazifalari, shakllari va usullarini ko'rib chiqamiz.

Talabalar ilmiy-tadqiqot ishlarining mazmuni va tizimi ilmiy-tadqiqot tadbirlari va shakllarining o'quv jarayoni qonuniyatlariga muvofiq ravishda mutassil bo'lishini ta'minlaydi. Bu o'z navbatida ilmiy-tadqiqot ishlari shakl va usullarining kursdan kursga, kafedradan kafedraga, bir fandan ikkinchi fanga, bir xil mashg'ulotlardan

boshqa xil mashg'ulotlarga izchil tartibda o'tib borishini, talabalar ilmiy-ishlarni bajarish jarayonida o'zlashtiradigan bilim va mamlakatlarning hajmi asta-sekin ko'payib va murakkablashib borishini ta'minlaydi. Zamonaviy o'qituvchi tadqiqotchi shaxsini tarbiyalash, faoliyatning ichki motivatsiyasini shakllantirish, ma'naviy shaxsni shakllantirish uchun asos yaratadigan qadriyatlar tizimiga e'tiborni shakllantirish uchun ulkan mas'uliyat bilan bog'liq. Tadqiqot faoliyatini tashkil etishning alohida muhim sharti - bu yosh tadqiqotchining tadqiqotchi sifatida maksimal darajada amalga oshiriladigan g'oyaga yo'nalishi, uning intellektining eng yaxshi tomonlarini, tadqiqot qobiliyatlarini ochib berishi va yangi foydali bilim, ko'nikma va malakalarni egallashi. Ushbu ishni bajarishda o'qituvchi, rahbarning san'ati talabani shunday muammoga olib keladiki, uning tanlovini u o'zi tanlagan deb biladi.

Talabalar o'quv tadqiqotlarini olib borishda kuzatuv va eksperiment kabi usullar tarbiyaviy ahamiyatga ega. O'zingizning tajribalaringizni o'tkazish ular uchun ayniqsa ahamiyatlidir. Mavzu talabalarning yosh xususiyatlariga mos kelishi shart. Bu tadqiqot mavzusining o'zi tanlanishiga emas, balki uni taqdim etish darajasiga, ya'ni uni hal qilish uchun materialni shakllantirish va tanlash. Xuddi shu muammoni ta'limning turli bosqichlarida turli yosh guruhlari hal qilishi mumkin. Mavzuni tanlashda o'qituvchi zarur vositalar va materiallar mavjudligini hisobga olishi kerak, ya'ni tadqiqot bazasi, ammo mavzu bosh tomonidan yuklanmasligi kerak. Bu holda, yosh tadqiqotchi jonli hayajonli izlanishdan mahrum bo'ladi. Ko'pgina bolalar, iqtidorlilar bundan mustasno, doimiy qaramlikka ega emaslar, ularning qiziqishlari vaziyatga bog'liq. Shuning uchun, mavzuni tanlashda vaqtni sarflashning hojati yo'q. Foiz tugamaguncha, siz tezda harakat qilishingiz kerak. Qiziqishlar asta-sekin barqarorlashadi.

Ajam tadqiqotchilar tomonidan muammoni hal qilish usullari ko'p jihatdan nafaqat tanlangan mavzuga, balki tadqiqot faoliyatining tadqiqot usullari, ko'nikma va malakalarini tanlashga ham bog'liqdir. Biz bolalarga maqsadga erishishning barcha usullarini topishda yordam berishimiz, umumiy qabul qilingan, taniqli va nostandart, alternativani ta'kidlashimiz kerak; ularni aniq tasniflash, tanlov qilish, tadqiqotchi kutganidek hissiyotsiz baholash, har bir usulning samaradorligi. Ammo shuni yodda tutish kerakki, bu usullarning o'zi emas, balki ulardan foydalanishning pedagogik tarkibiy qismi muhimdir. Shuning uchun, masalan, toifadagi juda haqiqiy mavzu hayoliy bo'lib qolish xavfi tug'dirsa ham, nostandart, muqobil usullardan foydalanishni rag'batlantirishga arziydi. O'qituvchi o'quvchilarga kuzatuvlar natijalarini yozib olishning mumkin bo'lgan variantlari - matn tavsiflari shakli, jadvallar va rasmlar to'g'risida ko'rsatma beradi. Nihoyat, xulosalarni shakllantirish talabiga qat'iy rioya qilish kerak.

Ilmiy-tadqiqot ishining natijasi maket, kitob, maqola haqidagi ma'ruza, matnli matnli videofilm, referat va boshqalar bo'lishi mumkin. Taqdim etilgan materiallar nafaqat o'rganish mazmuniga, balki estetik talablarga ham javob berishi muhimdir.

Bolalarga tadqiqot mavzusi va o'z imkoniyatlaridan kelib chiqib, natijalarni taqdim etish usulini tanlashda yordam berish kerak. Tadqiqot ishlarining avj nuqtasi va o'rganishning asosiy bosqichlaridan biri bu tadqiqotni himoya qilishdir. Qoida tariqasida, himoya 5 - 10 minut ichida ma'ruza shaklida (og'zaki taqdimot, taqdimot) amalga oshiriladi. Tadqiqot ishlarini himoya qilish nutqni, assotsiativ fikrlashni va mulohazani rivojlantiradigan muhim qobiliyatdir. O'qituvchi psixologik jihatni hisobga olgan holda ma'ruzachini taqdimotga tayyorlashi kerak. Shunday qilib, o'qituvchi rahbarligidagi tadqiqot faoliyati natijasida o'zo'zini rivojlantirish, o'zini o'zi bilish va o'z-o'zini tarbiyalash mo'jizasi paydo bo'ladi. Yangi pedagogik aloqa shakllanmoqda - o'qituvchi va talaba o'rtasidagi ijodiy hamkorlik, mavzu - sub'ekt munosabatlari, ma'naviy yaqinlik va birgalikda ijod qilish muhiti doimiy ravishda takomillashib boradi. O'qituvchi tomonidan talabalar uchun eng katta psixologik qulaylikni va ularning shaxsiy ehtiyojlari va qobiliyatlariga muvofiq intensiv rivojlanish imkoniyatlarini ta'minlaydigan sharoitlarni yaratish zarurdir.

Pedagoglar innovatsionlik potentsialiga ega bolishi uchun esa kasbiy faoliyatida quyidagilarga e'tiborini qaratishi zarur: -kasbiy faoliyatiga ijodiy yondashish;-yangi g'oyalarni yaratishda faollik ko'rsatish; -ilg'or pedagogik yutuq va tajribalarni mustaqil o'rganish;-hamkasblar bilan pedagogik yutuqlar xususida fikr almashish. Har bir shaxsning o'zini - o'zi rivojlantirishi va o'zini - o'zi namoyon eta olishi bevosita uning innovatsionlik qobiliyatiga egaligi bilan bog'liq. Maktabgacha ta'lim tizimida ta'lim sifati – tarbiyachi va xodimlarning kasbiy rivojlanishi tavsifi bo'lib, zamonaviy bosqichida iqtisodiy taraqqiyot talablariga mos kasbiy faoliyatni muvaffaqiyatli yurituvchi mutaxassisning innovatsion qobiliyati va ish faoliyati bilan belgilanishi e'tirof etiladi. Biz innovatsionlikning tizimlilik tuzilishidan kelibchiqib, unga shaxsning o'ta intellektual-evristik jihatida emas, balki shaxsni qadrllovchi, tabaqalashtirilgan ta'lim sifatida qaraymiz.

Innovatsionlik - shaxsni rivojlantiruvchi kategoriya sifatida inson ma'naviyatining ajralmas qismi bo'lib, shaxsni o'z-o'zini rivojlantirish omili, shaxsiy jonbozlikning asosi, shaxs ega bolgan bilimlarning ko'p qirrali ekanligida emas, balki yangi g'oyalarga intilishda va o'rnatilgan stereotiplarni yangilik yaratish jarayonini isloh qilish va o'zgartirishda, hayotiy muammolarni yechish jarayonida kutilmagan va noodatiy qarorlar chiqarishda namoyon bo'ladi. Innovatsionlik jarayonini tashkil etish va boshqarishning murakkabligi shundaki, bunda ijodiy individuallikning nafaqatongli, balki ong osti tushunchalari paydo bo'ladi. Bo'lajak muhandis o'z-o'zidan ijodkor bo'lib qolmaydi. Uning ijodkorlik qobiliyati ma'lum vaqt ichida izchil o'qib-o'rganish, o'z ustida ishlash orqali shakllantiriladi va u asta-sekin takomillashib, rivojlanib boradi. Har qanday mutaxassisda bo'lgani kabi bo'lajak pedagoglarning innovatsionlik qobiliyatiga ega bo'lishlari uchun talabalik yillarida poydevor qo'yiladi va kasbiy faoliyatni tashkil etishda izchil rivojlantirib boriladi.

Bunda pedagogning o'zini o'zi ijodiy faoliyatga yo'naltirishi va bu faoliyatni samarali tashkil eta olishi muhim ahamiyatga ega. Pedagog ijodiy faoliyatni tashkil etishda muammoli xarakterdagi ijod mahsulotlarini yaratishga alohida e'tibor qaratishi zarur.

O'zini o'zi ijodiy faollashtirish – shaxsning ijodiy faoliyatda o'z imkoniyatlarini to'laqonli namoyon qilishi va rivojlantirishining ijodkor va innovatsion bo'lishi yoki bo'lmasligi emas, balki mashg'ulotlarni ijodkorlik, innovatsionlik ruhida tashkil etishi, yangi g'oyalarni ta'lim jarayonida sinab ko'rishga intilishi zarur. O'zini o'zi ijodiy faollashtirish – shaxsning ijodiy faoliyatda o'z imkoniyatlarini to'laqonli namoyon qilishi va rivojlantirishining ijodkor va innovatsion bo'lishi yoki bo'lmasligi emas, balki mashg'ulotlarni ijodkorlik, innovatsionlik ruhida tashkil etishi, yangi g'oyalarni ta'lim jarayonida sinab ko'rishga intilishi zarur. Mashg'ulotlarda “innovatsionlik yo'l haritasiga ko'ra quyidagi 4 ta yo'nalish bo'yicha harakatlanadi va ulardagi harakatlar pedagoglarning innovatsionligini ifodalovchi belgilar (Patti Drapeau) sanaladi:

- 1) ijodiy fikrlash ko'nikmalarini namoyon etish;
- 2) mashg'ulotlarni qiziqish bilan o'zlashtirishga rag'batlantiruvchi strategiyalardan foydalana olish;
- 3) innovatsion yondashuv va pedagogik masalalarning yechimini topishga innovatsion yondashish;
- 4) kutiladigan natija

Shaxsning innovatsionligi uning tafakkurida, muloqotida, his-tuyg'ularida muayyan faoliyat turlarida namoyon bo'ladi. Amerikalik psixolog P.Torrens fikricha innovatsionlik muammo yoki ilmiy farazni ilgari surish; farazni tekshirish va o'zgartirish; qaror natijalarini o'zgartirish asosida muammoni aniqlash; muammo yechimini topishda bilim va amaliy harakatlarning o'zoro qarama-qarshiligiga nisbatan ta'sirchanlikni ifodalaydi. Pedagogning innovatsionlik sifatlariga ega bo'lishi uning shaxsiy qobiliyatlari, tabiiy va ijtimoiy quvvatini, kasbiy faoliyatini sifatli, samarali tashkil etishga yo'naltiradi. Innovatsionlik sifatlariga ega pedagog kasbiy faoliyatni tashkil etishda ijodiy yondashish yangi, ilg'or, bolalarning o'quv faoliyatini, shaxsiy sifatlarini rivojlantirishga xizmat qiladigan g'oyalarni yaratishda faollik ko'rsatish, ilg'or pedagogik yutuq va tajribalarni mustaqil o'rganish, shuningdek, hamkasblar bilan pedagogik yutuqlar to'g'risida doimiy, izchil fikr almashish tajribasiga ega bo'lishga e'tibor qaratadilar.

Innovatsionlik yuqumli xususiyatga egadir; innovatsion bo'lish uchun kishi ko'proq innovatsion insonlar bilan muloqot qilishi va hamisha izlanishda bo'lishi lozim. Har qanday ko'nikmani shakllantirish mumkun bo'lganiday, innovatsion fikrlash qobiliyati yoki ko'nikmasini ham rivojlantirish mumkin. Bu bo'lajak pedagoglarga ham taalluqli bo'lib, innovatsionlik ustida ishlash bo'lajak pedagoglarga noodatiy tarzda fikrlashga yordam beradi. Biroq, bo'lajak pedagoglarni ruhlantirish va innovatsion bo'lishga undash o'qituvchining qay darajada malakali ekanligiga bo'liq.

Innovatsionlik bo'yicha olib borilgan tadqiqotlar va innovatsionlik ko'nikmasini shakllantirishda qo'llanma sifatida xizmat qiladi. Pedagogik jarayonda ijodkorlikni rivojlantirish uchun shaxs salohiyatini oshirishga, ijodiy faolligini oshirishga yordam beradigan o'qitish metodlari va texnologiyalaridan foydalanish zarur. Ushbu texnologiyalar shaxsning o'zini o'zi qadrlashni shakllantirishga, o'z imkoniyatlariga bo'lgan ishonchni oshirishga va voqelik bilan adekvat aloqada bo'lishga to'sqinlik qiladigan psixologik qiyinchiliklarni rivojlanishiga yordam beradi.

### **Foydalaniladigan adabiyotlar:**

1. Edward de Bono. Serious Creativity: Using the Power of Lateral Thinking to Create New Ideas. HarperBusiness, 1992. – 338 p.
2. Pedagogika: entsiklopediya. III jild / tuzuvchilar: Jamoa.–Toshkent: «O'zbekiston milliy entsiklopediyasi» Davlat ilmiy nashriyoti, 2017 – 400
3. Креативная педагогика: методология, теория, практика / под ред. Ю. Г. Круглова. М.: МГОПУ им. М. А. Шолохова: Альфа, 2002, 240 с.
4. Актуальные проблемы дизайна и дизайн-образования: материалы III Междунар. науч.-практ. конф., Минск, 18–19 апр. 2019 г. / Белорус. гос. ун-т ; редкол.: О. А. Воробьева (отв. ред.) [и др.]. – Минск: БГУ, 2019. – 391 с
5. Dzhuraev R. K., Karakhanova L. M. Model of the organization of research activities of 10th grade students in teaching physics and biology //International journal of discourse on Innovation, integration and education. – 2021. - Jild 2. – №. 01. – P.296-300.
6. Juraev R. X., Qoraxanova L. M. fizika va biologiyani o'qitishda 10-sinf o'quvchilarining tadqiqot faoliyatini tashkil etish modeli / / innovatsiya, integratsiya va ta'lim bo'yicha xalqaro discourse jurnali. – 2021. - Jild 2. – №. 1. – P.295-299.